

**ВАЗОРАТИ КОРҲОИ ДОХИЛИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
АКАДЕМИЯ**

ЛЕКСИЯ

Аз фаннӣ ҳуқуқи граждани.

Мавзуй.№14: Ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ.

.

вакт 3 соат:

лексия 2-соат:

семинар 1-соат:

**Дар ҷаласаи кафедраи фанҳои ҳуқуқи
граждани муҳокима ва тасдиқ шудааст.
Протокол №__ аз _____**

Душанбе – 2020

Нақшаи кор:

C1.Мафҳум ва объектҳои моликияти зеҳнӣ.

C2.Ҳуқуқҳои амволи ва шахсии ғайриамволии дорандаи моликияти зеҳнӣ.

Адабиёт:

1. Сарқонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6.10.1994
2. Ҳуқуқи граждани, қисми қ. 1(Дар зери таҳрири д.и.х., профессор М.А.Маҳмудов). – Душанбе: «ЭР-граф», 2007
3. Ҳуқуқи граждани, қисми 2 (Дар зери таҳрири д.и.х., профессор М.А.Маҳмудов). – Душанбе: «ЭР-граф», 2007
4. Муртазоқулов Ҷ.С. Ҳуқуқи граждани (Маҷмӯаи масъалаҳо дар ду қисм), қисми 2. – Душанбе, 2008
5. Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон қ. I- аз 30 -уми – уми июни соли 1999
6. Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон қ. II аз 11 - уми моҳи декабри соли 1999
7. Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон қ. 3- ум аз 1 – уми марти 2005 – ум сол
8. Коментарий к гражданскому кодексу РФ часть I Москва 1998г.
9. Коментарий к гражданскому кодексу РФ часть II Москва 1998г.

ҶС1.Маҳум ва объектҳои моликияти зехнӣ.

Моликияти зехнӣ ин ҳуқуқҳои амволӣ ва (ё) ғайриамволии шахсӣ нисбат ба натиҷаҳои фаъолияти зехнӣ, воситаҳои фардиқунонии иштирокчиёни аҳдҳои граждани, фардиқунонии маҳсулот, корҳо ё хизматрасонии иҷрошаванда (воситаҳои фардиқунонӣ) ва ҳамчунин объектҳои дигари ба онҳо баробаркардашуда мебошад. Мазмун, асосҳои ба миён омадан, тартиби татбиқ ва қатъ намудани ҳуқуқҳои амволӣ ва ғайриамволии шахсӣ нисбат ба объектҳои алоҳидаи моликияти зехнӣ бо КГ ва қонунҳои дигар муайян карда мешавад. КГ намудҳои асосии объектҳои моликияти зехнӣро муқаррар мекунад ва муқаррароти умумии танзими муносибатҳои амволӣ ва ғайриамволии шахсии вобаста ба онҳоро муайян менамояд. Ба муносибатҳои моликияти зехнӣ меъёрҳои КГ аз ҷумла муқаррарот оид ба ўҳдадорихо ва шартномаҳо татбиқ мегарданд, агар дар қонунҳо тартиби дигаре пешбинӣ нашуда бошад ва аз моҳияти муносибатҳои танзимшаванда барнаояд.

Ба объектҳои ҳуқуқи моликияти зехнӣ инҳо дохил мешаванд:

натиҷаҳои фаъолияти эҷодии зехнӣ :

- асарҳои илмӣ, санъат ва адабиёт, аз ҷумла барномаҳо барои мошинҳои электронии ҳисоббарор, барномаҳои компютерӣ ва маҷмӯи маълумот;
- иҷро намудан, фонограммаҳо, ташкили намоиши эфирӣ ё намоиши кабелӣ;
- ихтироот, моделҳои муфид, намунаҳои саноатӣ;
- дастовардҳои селексионӣ;
- топологияи микросхемаҳои интегралӣ;
- маълумоти дорой сирри хизматӣ ё тижоратӣ.

воситаҳои фардиқунонии иштирокчиёни аҳдҳои граждани, молҳо, корҳо ва хизматрасонӣ:

- номи фирмавӣ;
- тамғаи молӣ ва тамғаи хизматрасонӣ;
- номи маҳалли истехсоли мол ва нишондоди истехсолӣ.

натиҷаҳои дигари фаъолияти зехнӣ ва воситаҳои фардиқунонии ба онҳо баробаркардашуда, ки мутобиқи қонунҳо ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳифз карда мешаванд.

Ҳуқуқи моликияти зехнӣ ба объектҳои дахлдор дар натиҷаи ташкили онҳо ё шурӯи истифода ё бақайдгирии давлатӣ ва ҳамчунин бо асосҳои дигар, ки бо қонун ё санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудаанд, ба миён меояд.

Соҳиби ҳуқуқи моликияти зехнӣ ба натиҷаҳои фаъолияти зехнӣ ё воситаҳои фардиқунонӣ ҳуқуқҳои мустасноие дорад, ки нисбати ҳама ва ҳар кас ҳифз карда мешаванд.

Ҳуқуқи истисноӣ ба натиҷаи фаъолияти зехнӣ ё воситаи фардиқунонии ваколатҳои амволӣ ва ғайриамволии шахсиро дар бар мегирад, ки нисбат ба объектҳои мушаххаси моликияти зехнӣ қобили истифода будани таркиби онро қонун бо назардошти муқаррароти ҳамин Кодекс муайян менамояд. Ҳуқуқи соҳибони ҳуқуқи моликияти зехнӣ мумкин аст бо қонун маҳдуд карда шавад.

Чунин маҳдудиятҳо набояд ба истифодаи мӯътадили объектҳои моликияти зеҳнӣ зарар оваранд ва ҳуқуқҳои шахсии ғайриамволии муаллифро маҳдуд созанд.

Ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ ба ҳуқуқи моликият ё ҳуқуқи ашёии дигар ба ҳомили моддӣ, ки дар он объекти моликияти зеҳнӣ таҷассум ёфтааст, вобаста намебошад.

Ғузаштани ҳуқуқи моликият ба ҳомили моддии натиҷаи фаъолияти зеҳнӣ ё воситаи фардикунонӣ худ аз худ додан ё пешниҳоди ягон намуди ҳуқуқро ба истифодаи объекти дахлдори моликияти зеҳнӣ, ки дар ин ҳомил таҷассум ёфтааст, фаро намегирад, агар тартиби дигареро қонун муқаррар накарда бошад.

Аз тарафи соҳибмулк ё ҳар як шахси дигар ба амал баровардани ҳуқуқ нисбат ба ҳомили моддӣ, ки дар он объекти моликияти зеҳнӣ таҷассум ёфтааст, набояд ҳуқуқ ва манфиатҳои соҳиби ҳуқуқи амвол ва ҳуқуқи ғайриамволиро ба ҳамин гуна объект, ки қонун ҳифз менамояд, вайрон намояд.

моликияти зеҳнӣ мутобиқи Кодекси граждани ҚТ ва қонунҳои дигар татбиқ ва ҳифз карда мешавад.

Ҳуқуқи шахсии ғайриамволии ба ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ дохилшаванда ва бо қонунҳои дахлдор пешбинишуда ба ҳуқуқи амвол вобаста нест, ба шахсони дигар дода намешавад ва бемӯҳлат ҳифз карда мешавад.

Пурра ё қисман аз тарафи офарандаи натиҷаи фаъолияти зеҳнӣ (муаллиф, иҷрокунанда) рад намудани ҳуқуқи марбутатаи шахсии ғайриамволии ӯ ба ин натиҷа безътибор аст. Дар ҳолати пешбиниамудай қонун ҳуқуқҳои шахсии ғайриамволии алоҳидаи моликияти зеҳнӣ метавонанд аз онҳо шахсони ҳуқуқӣ эътироф карда шаванд.

Соҳиби ҳуқуқи амволии моликияти зеҳнӣ ҳуқуқ дорад бо хости худ истифодаи объекти дахлдори моликияти зеҳнӣро бо воситаю шакли дилхоҳ татбиқ, ҳал ва манъ намояд, агар инро ҳамин Кодекс ва қонунҳои дигар манъ накунад.

Ҳуқуқи амвол нисбат ба объекти моликияти зеҳнӣ метавонад ба таври муштарак ба як шахс ё якчанд шахс тааллуқ дошта бошад. Дар ҳолатҳои пешбиниамудай қонун ҳуқуқи амволӣ нисбат ба як объекти моликияти зеҳнӣ метавонад ба шахсони гуногун тааллуқ дошта бошад ва аз тарафи онҳо новобаста ба ҳамдигар татбиқ карда шавад.

Муносибати мутақобила оид ба истифодаи объекти моликияти зеҳнӣ, ки ҳуқуқ ба он ба таври муштарак ба якчанд нафар тааллуқ дорад, бо созишномаи байни онҳо муайян карда мешавад. Ҳангоми мавҷуд набудани чунин созишнома баҳси татбиқи ҳуқуқи амволии моликияти зеҳнӣ бо тартиби судӣ ҳал карда мешавад.

Мӯҳлати амали ҳуқуқи амволӣ нисбат ба намудҳои алоҳидаи объектҳои моликияти зеҳнӣ, тартиби ҳисобкунии онҳо, асос ва тартиби дароз кардани онҳо ё барқарор намудан ва ҳамчунин асос ва тартиби пеш аз мӯҳлат қатъ намудани амали ҳамин гуна ҳуқуқҳоро қонунгузорӣ муқаррар менамояд.

Бо гузаштани мӯҳлати амали ҳуқуқҳои амволӣ ва ҳамчунин дар ҳолати пеш аз мӯҳлат қатъ намудани амали ҳамин гуна ҳуқуқҳо объекти дахлдори моликияти зехнӣ ба сарвати чамъиятӣ мегузарад.

Соҳиби ҳуқуқи амволӣ метавонад дар хусуси қатъ намудани амали он ва гузаштани объекти дахлдори моликияти зехнӣ ба сарвати чамъиятӣ пеш аз мӯҳлат қарор қабул намояд, агар тартиби дигареро қонун муқаррар накарда бошад ва ҳамзамон ҳуқуқ ва манфиатҳои шахсони дигар, ки қонун ҳифз менамояд, вайрон карда нашавад.

Ҳуқуқи амволӣ ба объектҳои моликияти зехнӣ мумкин аст тибқи шартнома ба шахсони дигар дода шавад ё ба онҳо дар асоси қонун гузарад.

Додани ҳуқуқи амволӣ тибқи шартнома нисбат ба баъзе намудҳои объектҳои моликияти зехнӣ мумкин аст маҳдуд ё бо қонун манъ карда шавад. Шартномаҳое, ки ба додани ҳуқуқи амволӣ ба объектҳои моликияти зехнӣ вобаста мебошад, бояд дар шакли хаттӣ ё намуди дигари пешбиниамудаи қонун баста шаванд.

Шартҳои шартномаҳо, ки вазъи соҳибони ҳуқуқи моликияти зехнӣро бад мекунанд, безътибор доништа мешаванд. Қонун метавонад бақайдгирии давлатии намудҳои алоҳидаи шартномаҳои вобаста ба додани ҳуқуқи амволӣ ба объектҳои моликияти зехнӣ ва ҳамчунин ҳолатҳои дигари гузаштани ҳуқуқро ба ҳамин гуна объектҳо муқаррар намояд.

Ҳуқуқи амволӣ ба объекти моликияти зехнӣ, ки корманд вобаста ба иҷрои вазифаҳои хизматӣ ё супориши хизмати корфармо (объекти хизмати моликияти зехнӣ) ташкил намудааст, ба корфармо тааллуқ дорад, агар дар қонун ё дар шартномаи байни корманд ва корфармо тартиби дигар пешбинӣ нашуда бошад.

Ба корманде, ки объекти хизмати моликияти зехнӣро ташкил намудааст, ҳуқуқи шахсии ғайриамволӣ ба ҳамин гуна объект ва ҳуқуқи мукофотгирие тааллуқ дорад, ки андоза, шарт ва тартиби пардохти он бо шартномаи байни корманд ва корфармо муайян карда мешавад, агар қонун тартиби дигарро пешбинӣ накарда бошад.

ҶС2. Ҳуқуқҳои амволӣ ва шахсии ғайриамволии дорандаи моликияти зехнӣ.

Ҳуқуқҳои амволӣ ба объектҳои моликияти зехнӣ, ки бо қарордоди (фармоиши) давлатӣ барои эҳтиёҷоти давлатӣ ташкил гардидаанд, ба Ҷумҳурии Тоҷикистон тааллуқ доранд, агар қарордоди (фармоиши) давлатӣ тартиби дигареро пешбинӣ накарда бошад.

Агар ҳуқуқи амволӣ ба объекти моликияти зехнӣ бо қарордоди (фармоиши) давлатӣ барои эҳтиёҷоти давлатӣ ташкил шуда бошад ва тибқи қисми 1 ҳамин модда ба Ҷумҳурии Тоҷикистон тааллуқ надошта бошад, соҳиби ҳуқуқи амволӣ бо талаби давлат вазифадор аст ҳуқуқи истифодаи ҳамин гуна объекти моликияти зехнӣро барои эҳтиёҷоти давлатӣ ройгон пешниҳод намояд.

Дар ҳолатҳои пешбиниамудаи ҳамин модда ба офарандаи (муаллифи) натиҷаи фаъолияти эҷодӣ, ки ба он ҳуқуқи амволӣ надорад, ҳуқуқи шахсии ғайриамволӣ ба чунин натиҷа, ҳуқуқ ба подош, ки соҳиби ҳуқуқи амволӣ ба ҳамин гуна

натиҷа пардохт менамояд, тааллуқ дорад. Андоза, шарт ва тартиби пардохти подошро шартномаи байни офаранда (муаллиф) ва соҳиби ҳуқуқи амволӣ муайян менамояд, агар қонун тартиби дигарро муқаррар накарда бошад.

Ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ бо салоҳдиди соҳиби ин ҳуқуқҳо татбиқ карда мешавад. Дар ҳолатҳои пешбиниамудаи қонун ба соҳиби ҳуқуқи амволии моликияти зеҳнӣ ба сифати шарт амали ин ҳуқуқҳо мумкин аст вазифаи истифодаи объекти дахлдори моликияти зеҳнӣ воғузур карда шавад.

Ҳангоми татбиқи ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ ҳуқуқи соҳибони объектҳои дигари моликияти зеҳнӣ набояд вайрон карда шаванд. Ҳуқуқи амволӣ ба объектҳои моликияти зеҳнӣ мумкин аст дар асоси инфиродӣ ё дастачамбона татбиқ карда шаванд. Талаботи асосӣ ба идораи ҳуқуқи коллективии амволӣ дар асоси қонун муқаррар карда мешавад.

Ҳуқуқи моликияти зеҳнӣ ба тариқу воситаҳои, ки моддаи 12 ҳамин Кодекс пешбинӣ менамояд ва ҳамчунин бо воситаҳои зерин ҳифз карда мешавад:

- пардохти ҷубронпулиҳо, ки бо тартиби судӣ муайян гардидаанд;
- гирифтани маводу таҷҳизоте, ки бо истифодаи онҳо вайронкунӣ содир мегардад ва объектҳои моддие, ки дар натиҷаи ҳамин гуна вайронкунӣ ташкил гардидаанд;
- нашр намудани мавод дар воситаҳои ахбори омма оид ба вайронкунии содиршуда;
- воситаҳои дигаре, ки қонун пешбинӣ менамояд.

**Муаллими кафедраи фанҳои
ҳуқуқӣ граждании Академияи ВКД
Ҷумҳурии Тоҷикистон
Лейтенанти калони милитсия**

Давлатзода Ҳ.М.,